

УДК 159.922.7

Дарина Олександрівна ШУТКО,

*курсант факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ДОПИТУВАНИМИ

Присвячено проблемі встановлення психологічного контакту слідчого з неповнолітнім в процесі допиту. Наведені основні вимоги щодо «Опитування дитини», передбачених у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Україною взято на себе зобов'язання по виконанню міжнародно-правових актів, що стосуються захисту прав неповнолітніх та попередження правопорушень серед зазначеної категорії осіб (Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила», 1985 р.), положення Конвенції про права дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН (1989 р.), Керівні принципи ООН запобігання злочинності серед неповнолітніх («Єр-Рядські керівні принципи», 1990 р.), Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.)).

Допит неповнолітніх має певну специфіку, обумовлену особливостями формування дитячої психіки. Підготовка і проведення допиту неповнолітніх зумовлені віковими особливостями допитуваної особи. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, оцінки його свідчень. Складність його визначається тим, що вибір найдоцільніших прийомів встановлення контакту, часу проведення допиту найчастіше залежить від особи допитуваного, його психічного стану. Підготовка до допиту включає продумування формулювання запитань і черговості, в якій вони будуть поставлені. Вони повинні бути простими, доступними для розуміння.

Важливим питанням підготовки до допиту неповнолітнього є обрання місця та обстановки допиту (вдома, у школі, кабінеті слідчого, «Зеленій кімнаті» тощо), які повинні імпонувати допитуваному, створювати необхідну психологічну настроєність і можливість провести його найефективніше. Місце і обстановка допиту також має сприяти встановленню психологічного контакту і одержанню необхідної інформації.

У процесі допиту неповнолітнього слідчому необхідно встановити з ним психологічний контакт. Для цього рекомендується провести бесіди на загальні теми (спорт, навчання, ігри, нові фільми, книжки та ін.), продемонструвати знання його потреб та інтересів. При допиті неповнолітнього слідчий має триматися спокійно, доброзичливо, але й

достатньо твердо. Така манера поведінки сприяє встановленню потрібного контакту з підлітком, налаштує його на відверту розмову.

Слідчий не повинен ставити запитання, що мають елементи навіювання (навідні запитання). Дуже обережно слід застосовувати оголошення показань інших осіб. Постановка навідних запитань нерідко є причиною виникнення добросовісних помилок у показаннях. Неправдиві ж показання неповнолітнього можуть бути наслідком помилкового розуміння «геройства», «товариськості».

Специфічними тактичними прийомами, що можуть застосовуватися при допитах неповнолітніх, є: роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; демонстрація поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси; роз'яснення сутності та значення пред'явлених і оголошених матеріалів; роз'яснення неправильно зайнятої позиції.

Застосування ігрових ситуацій під час допиту сприятиме нейтралізації психологічної напруженості у неповнолітніх молодшого віку. Ігрові моменти можна використовувати навіть до неповнолітніх 10–11 років. Зокрема, з неповнолітніми 3–5-річного віку за допомогою ляльки можна вести бесіду, а допитуваному 6–11-річного віку запропонувати гру у сищиків (поліцейських), коли неповнолітній, беручи на себе певну роль, допомагає розслідувати злочин. Неповнолітній має відчувати, що опинився у ролі помічника і до нього ставляться серйозно.

Дуже важливо на початковій стадії допиту сформувані у допитуваного інтерес до майбутньої розмови, бажання говорити. При цьому можна пояснити дитині, що від нього чекають допомоги і вона вкрай необхідна.

При проведенні даної процесуальної дії слідчий зобов'язаний дотримуватись вимог щодо «Опитування дитини», передбачених у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [1]. Серед них:

- проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам;
- проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні;
- проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей;
- проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно;
- якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження;

Допит неповнолітніх починається з їх вільної розповіді. Але перед цим потрібно обов'язково з'ясувати, з ким і про що говорив допитуваний з приводу події, про яку йде мова; як відреагували дорослі особи, яким

він вперше розповів про те, що трапалося. Також необхідно обережно дізнатися, чи не отримував допитуваний поради і рекомендацій щодо певної лінії поведінки на допиті, не вимагав хто-небудь дати неправдиві свідчення.

Вільна розповідь неповнолітнього зазвичай фрагментарна і недостатньо конкретна. Неповнолітнього не можна квапити, обривати, розповідати за нього. Однак здебільшого неповнолітні потребують детального тлумачення того, що потрібно розповісти, які обставини цікавлять слідчого. Тому слід після вільної розповіді потерпілої задати запитання, які жодним чином не стосуються події злочину (наприклад, звідки він щойно прийшов, що робив, коли отримав повістку тощо).

Таким чином можна виявити той елемент показань, на котрий доцільно звернути особливу увагу. Саме на ньому слід згодом зупинитися детальніше, поставити уточнюючі запитання, які важливо правильно сформулювати, та визначити послідовність оголошення з метою встановлення всіх обставин події злочину.

Орієнтування в послідовності явищ минулого у неповнолітніх також має свої особливості: точність тимчасової локалізації залежить від точності відтворення змісту минулих подій; правильне орієнтування в послідовності минулих подій залежить значною мірою від зв'язку локалізованого моменту з попереднім і наступним моментом; відтворення послідовності минулого залежить від яскравості, жвавості, емоційності уявлень, що відображають момент та пов'язані з ним уявлення.

Також важливо відзначити, що при допиті неповнолітніх свідків (потерпілих особливо) питання, що торкаються сформованого у них емоційного комплексу, слід чергувати з нейтральними або такими питаннями, що викликають у них позитивні емоції, проявляючи при цьому особливий такт і увагу по відношенню до допитуваного. Про це слід пам'ятати, перш за все, при допиті дітей, які зазнали різного роду сексуальним посяганням або спостерігали протиправні, насильницького характеру дії своїх батьків.

Слід зауважити, що створення комфортних умов для неповнолітньої або малолітньої особи під час її допиту є необхідним елементом не лише суто тактичного, а й морально-етичного характеру. Адже тільки вдало обрані слідчим тактичні прийоми проведення допиту неповнолітніх або малолітніх осіб сприятимуть стимулюванню надання ними правдивих свідчень щодо відомих їм фактів.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенция Совета Европы о защите детей от эксплуатации и надругательств сексуального характера // Совет Европы : офиц. сайт. URL: <https://www.coe.int/tu/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201> (дата звернення: 26.02.2019).

Отримано 28.02.2019

